

Érdekes növénynevek VI.

tehénfa J. *Brosimum utile* (P. 141). R. 1843: ua. (Bugát 427), 1897: ua. 'Tabernaemontana armeria' (Pallas 16: 9), 1974: ua. 'Brosimum galactodendron' (Uránia 1: 229). A név minden bizonnyal a németből került át tükörfordítással Bugát Pál révén; vö. ném. *Kuhbaum* 'Brosimum galactodendron, Tabernaemontana utilis' (M. 316). A Venezuelában honos kenyérdiófa (< német *Brotmussbaum* 'ua.') *tehénfa* nevének az a magyarázata, hogy kérgéből – ha bevágjuk – fehér tej folyik, erre utal *tejelő kenyérdiófa*, illetve *tejfa* társneve is. Angol neve szintén *milk tree* (Dános B.: Farmakobotanika. Bp., 1997: 241), azaz 'tejfa'. A tehénfa fehér tejnedvét isszák, illetve pl. a rágógumi alapanyagaként használják föl. A latin *utile* fajnév (< *utilis* 'hasznos') szintén a növény felhasználhatóságára utal. Mai tudományos *Brosimum* nemzetségnevének előtagja a görög *brosimosz* 'ehető' szóból alkotott.

tehénfű J. *Vaccaria pyramidata* (MNöv. 190). R. 1845: ua. 'Vaccaria' (Műsz. 424), 1951: ua. (Soó 755). N. Term. 36: 118: ua. (Alpok). A név magyarázata az, hogy a tehének szívesen legelik ezt a növényt, és az növeli a tehének tejhozamát. Más növénynek is tulajdonítanak ilyen hatást, mint már Csapó írta 1775-ben (273) a *téjhozó-fű*, *tejet nevelő-fű* 'Polygala' (< görög *polýs*, *polý* 'sok, számos' és *gála* 'tej') növényről: „A' marhák meg-evén ez füvet, böv tejet adnak”. A tehénfű takarmánynövény voltára utal *tinóöröm*, *tinószegfű* (MNöv. 190) társneve is. A latin nemzetségnévben szintén a *tehen* állatnév szerepel: *Vaccaria* (< latin *vacca* 'tehen'). A *tehénfű* idegen nyelvi megfelelői ezzel az állatnévvel: a németben a *Kuhkraut* 'ua.' (PbF. 465) [R. 1873 *Kühkraut* 'Saponaria vaccaria' (Grimm: DWb. 5: 2557)], a *Rindskraut* 'Botrychium lunaria' (M. 453) és a *Kuhkraut*, *Kuhnelke* (Genaust), valamint a szlovák *kraviarka obilná*, cseh *kravinec jehlancovitý*, szerbhorvát *obični kravajac* 'Vaccaria pyramidata' (Weeds 1758). A *Vaccaria* társneve a **tehénszegfű** (Nsz. 306). Újabbkori jövevényszó a magyarban, tükörfordítással vettük át a német *Kuhnelke* 'ua.' (M. 317) növénynevből. Idetartozó természetesen a **tinószegfű** (P. 249) is. R. 1951: ua. (Soó 755), 1968: ua. 'Vaccaria pyramidata' (MNöv. 190). Csak a botanikai szakmunkák tartják számon, nyelvjárási forrásadata nincs. A *tehénfű* másik, hasonló névadási szemléletű társneve a **tinóöröm** (P. 249). R. 1911: ua. (Nsz. 310), 1968: ua. (MNöv. 190), 1951: ua. (Soó 755), 1985: *tinóöröm* 'Vaccaria grandiflora' (Surányi 260). N. Nyárádi 35: ua. (Marosvásárhely). Az *öröm* helyett *üröm* utótag Surányi adatában (260) – mely egyébként önálló és igen elterjedt növénynev – nyilván nyomdahiba eredménye, melyet azután egyes későbbi szerzők is átvettek egymástól.

tehénabrak J. *Spergula arvensis* (MoK. 7/3: 9). R. 1911: *tehen abrak* 'ua.' (Nsz. 306), 1925: ua. (MF.). A tájnyelvi szó – mint a *Spergula arvensis* népnyelvi *tikhúr*, *csibehúr* (MNöv. 43) neve is – takarmánynövényt jelöl. Egyes területeken korábban jószágtakarmányként termesztették.

tehénalma J. almafajta (Andrásfalvy 294). Népnyelvi gyümölcsnév, Ordason használatos a fajta *tehénpicsa-alma* (uo.) hasonló mellett.

tehényárdája J. növénynev (Bakos 446). N. RKsz.: *tehényárdája* (Erdély). Az összetett nyelvjárási növénynev utótagja a románból került át; vö. r. *ardeã*, *ardea* 'Sau cocostãre sãlbatec' (A. Borza: Primul dicționar de Științe naturale romãnesc. Cluj, 1921. 556). Ritka, helyi terminus, az említett két forráson kívül máshonnan nem adatolható.

tehénborsó J. *Vigna* (MoK. 7.3/17: 10). R. 1951: ua. (Soó 359), 1974: ua. (Uránia 1: 444). Szaknyelvi szó, a német *Kuherbse* 'Vigna sinensis' (M. 317) növénynev magyar tükörfordítása. A tehénborsó társnevei egyébként mind a bab szóval képzettek; vö. *búzábab*, *csicseribab*, *szembab*, *piribab*, *homokibab*, *kínabab*, *köldökösbab*, *lencsebab*, *lucernabab*, *rizkásbab*, *rogácsbab* (MNöv. 188). A németben is használatos a növény *Kuhbohne* (Genaust 683), azaz 'tehénbab' neve. A latin nemzetségnév a XVII. században élt olasz botanikus és egyetemi tanár, Domenico *Vigna* nevét őrzi, aki Theophrasztosz növénytani műveihez 1628-ban írt magyarázatokat.

tehéncsecsfű R. 1894: N. ua. (Balaton-mellék) 'Sedum maximum' (FöldrKözl. 22: 74). N. NyÍrk. 34: 37: *tehéncsics* (Erdély) 'Primula veris'. A varjúháj Balaton-melléki nyelvjárási elneve-

zése metaforikus. Erdélyben a kankalin neve, annak harangszerű, kis sárga virágai emlékeztetnek a tehén tőgyére.

tehénfarkkóró R. 1800: N. *tehén fark kóró* 'Verbascum lychnitis' Izsák (Kitaibel 169). N. BotKözl. 35: 278: *tehén farkkóró*. Jelentése és alakja szerint az ökörfarkkóró hasonneve. Az állatnév + fark összetételű növénynevek közé tartozik, vö. *cickafark*, *macskafark*, *borjúfark*, *egérfark*, *ökörfark*, *ünőfark*, *rókafark* stb. Idegen nyelvi megfelelője a román *coada-vacii* 'Verbascum phlo-nuides' (DRM. 2: 726) és a német *Kuhschwanz* 'ua.' (M. 318).

tehén-gomba J. Amanita muscaria; Boletus (Péntek–Szabó 334). R. 1874: *tehénvargánya* 'Agaricus cantharellus' (CzF. 6: 835). N. MNy. 33: 346: *tehénvargánya* (Őrisziget) 'Boletus bovinus' | Péntek–Szabó 307: *tehén-gomba* (Magyarvalkó) 'ua.', ua. (Magyarlétra) 'Amanita muscaria'. Az európai nyelvekben szélesan elterjedt a *tehén* állatnévvel képzett gombanév. Érdekes, hogy a finnugor (közelebről a permi) nyelvekben is ezzel az állatnévvel jelölnek egy gombát; vö. rokon nyelveinkben a zürjén *mes gog*, permják *mes tsak* 'kögomba' (A. N. Rakin: Lexik der niederen Pflanzenwelt. Sziktivkar, 1985. 19), mely szó szerint lefordítva 'tehén-gombát' jelent. A románban is találunk hasonló gombaneveket; vö. *buretele-vacii* 'Lactarius subdulcis' (DRM. 2: 726), mely az édeskés tejelő-gomba, a *turta-vacii* 'Boletus lutens' a barna gyűrűs vargánya neve. A németben meglévő tükörszavak közül a *Kuhpilz* (M. 318) a *Boletus badius*, *bovinus*, *luridus*, *pachypus*, *scaber* és *varieg.* gombákat jelent, míg a *Kuhschwamm* a *Boletus bovinus*, *edulis*, *satanas*, *variegatus*, *Lactarius piperatus*, L. *velereus* neve. A latin *bovinus* fajnév szintén a tehén állatnévvel jelöli ezt a gombát; vö. *bos*, genitív *bovis* 'tehén', mely a görög *bousz* 'ua.' szóval rokon. Mint arra a tudományos név, a *Lactarius* (< lat. *lac*, gen. *lactis* 'tej') elnevezés is utal, ezek az Agaricales rendbe tartozó gombák tejesek; ha megsérül a gomba, bőséges tejnedv csurog ki belőle. A *tehén-gomba* hasonneve a **tinógomba** (R. 1780: *tinógomba* 'Bovinus' (Phytologicon 84), 1783: *tinó gomba* 'ua.' (NclB. 432), 1792: ua. (Gáti 17), 1807: ua. 'Suillus bovinus' (Márton:Term. XXXII, 3: 34/1), 1832: ua. (Kreszn. 2: 42), 1896: ua. 'Boletus bovinus' (Pallas 12: 450), 1911: ua. 'Boletus bulbosus' (Nsz. 311). N. Ethn. 87: 228: *tinógomba* (Kárpátalja, Dercen). Az összetett szó *tinó-* előtagja névátvitel eredménye.

tehénlábú fű R. 1570 k.: *tehen labu fü* (Ars Medica 98). Hapax. A németben szó szerinti megfelelője a *Kuhfuß* (azaz 'tehénláb') 'Caltha palustris, Chenopodium, Orchis, Salvia prat.' (M. 317). Minden bizonnyal azonos szemléletű, de egymástól független névadás.

tehénnyom J. Wulfenia (P. 248). A németből való újabb szaknyelvi szavunk; mégpedig a *Kuhtritt* 'ua.' (PbF. 479), szó szerint 'tehénlépés, tehénnyom' növénynév tükörfordítása. Emellett megvan a németben a növény *Wulfenia* társneve is, mely a latin *Wulfenia* nemzetségével együtt az osztrák matematikus és botanikus, Franz Xaver *Wulfen* (1827–1905) emlékéét őrzi, aki az alpesi országok növényzetének jelentős kutatója volt.

tehénpaszternák J. Heracleum sphondylium (MNöv. 128). R. 1903: ua. (MVN. 58). N. Kovács 37: *tehénpasztinák* (Szigetköz) 'ua.'. Németből – tükörfordítással – átvett szaknyelvi szó nyelvünkben; vö; ném. *Kuhpastinak* 'ua.' (M. 318). A névadás szemléleti háttere az, hogy a zsenge növényt a tehennel etetik. Az összetett növénynév utótagja vándorszó; megvan az angolban, németben, franciában, olaszban, szlovákban, lengyelben és oroszban. Mindezek végső forrása a k.lat. *pastinaca* 'ua.' (TESz. 3: 125). A magyar szó első felbukkanása 1600 körüli: „Az *pászternákot* szépen megmossad és metéljed” (Radv: Szak. 21).

tehénrépa R. 1805: ua. (Pethe F.: Pallérozott... 154), 1835: ua. (Kassai 4: 209), 1897: ua. 'cukorrépa' (Pallas 16: 9). A marharépa hasonneve.

tehénvidító J. Ornithopus (MNöv. 43). R. 1783: *tehén-vidító-fü* 'Ornithopus perpusillus' (NclB. 405), 1807: ua. (MFüvK. 418), 1815: ua. (Kassai B 152), 1843: ua. (Bugát 427), 1845: *tehénvidító* 'ua.' (Műsz. 424), 1874: *tehénvidítófü* 'Onosis agrestis' (CzF. 6: 165), 1925: *tehénvidító* 'Ornithopus sativus' (MF. 640). A csibeláb (madárlábfü, madárkörömfü < lat. *Ornithopus* < gör. *órnisz* 'madár' és *pousz* 'láb') társneve a *tehénvidító*. Magától értetődő a névmagyarázat, ugyanis ezt a füvet a tehének különösen szívesen legelik. Ugyanígy névadási szemléleten alapul a német

Kuhlust (azaz 'tehénöröm, tehénkedv') 'Elaphomyces cervinus' (M. 317) növénynév is. Benkő József-rén került a növénytan szaknyelvébe, alighanem erdélyi etnobotanikai terminus alapján.

tehénvirág *J. Taraxacum* (Nsz. 306). N. Péntek–Szabó 334: ua. 'Anemona nemorosa; Leucanthemum vulgare' (Erdély) | Honismeret 1979.7: 101: ua. 'margaréta' (Kalotaszeg). Ma már csak tájnyelvi szinten használatos növényneünk; valószínűleg a németből, tükörfordítással átvett. Mégpedig a rendkívül széles elterjedtségű *Kuhlblume* (M. 316) elnevezésből, mely a *Taraxacum officinalis* jelentése mellett még 24 más növényfélélt is jelöl. Bár lehet egymástól független névadás is. A *tehénvirág* Erdélyben 'Anemona nemorosa' jelentéssel is használatos. A szintén gyönyörű virágokat hozó *Anemona pulsatilla* neve a németben – alaki hasonlóság alapján – *Kuhschelle* (Eue, Höhn 159), azaz 'tehéncsengettyű, tehéncsengő'.

tinóru / tinóorrú gomba *J. Boletus* (MNöv. 190). R. 1504 k.: *fekete tinor* 'Fistulina', *tino or* 'Pholiota mutabilis' (NyTudÉrt. 80: 29), 1594: *tino or* (NomPann.), 1601: *tinor gomba, fekete tinor* (FungPann. 281), 1792: *tinó orrú gomba* (Gáti), 1803: ua. 'Kuhpilz' (Márton), 1804: N. *tinoró gomba* 'Boletus' Szokolya (Kítaibel 169), 1807: *tinóru* 'ua.' (MFüvK. 583), 1833: *tinó orrú gomba* 'ua.' (Kassai 2: 292), 1842: *tinóru* 'ua.' (Kubinyi 82), 1843: ua. (Bugát 434), 1845: *tinóorrú gomba* 'ua.' (Műsz. 430), 1873: ua. (Ballagi 2: 641), 1897: ua. (Pallas 16: 195), 1911: ua. (Nsz. 310). N. Kassai 4: 42: *tin' orrúgomba* 'vargánya' (Hegyalja) | MTsz. 2: 738: *tinóri gomba, tinóorrú gomba* (Sztármár), *tinórka-gomba* (Szabolcs) 'ua.' | NyTudÉrt. 80: 29: *tinóru gomba, tinóorrú gomba* (Udvarhely m.), *tinórrú* (Debrecen) 'Boletus edulis', *tinorgomba* (Veszprém) 'Tricholoma gambosum', *tinó^uri gomba* (Beregszász) 'vargánya' | SzamSz.: ua. 'Boletus edulis' | NéprKözl. 1957: 276: *sárga tinóra* (Bernecebaráti) 'Boletus flavus' | Nyr. 38: 379: *tinargomba* (csángó) *fehér tinóra* 'Boletus edulis' | NéprÉrt. 39: 234: *tinora, tinori, tinorugomba* (Regéc, Mogyoróska, Baskó, Komlóska, Háromhuta) 'ua.' | Péntek–Szabó 307: *tinóri* (Kalotaszeg, Nyárszó) 'ua.' | MNy. 29: 321: *tinóri gomba* (Bogdánfalva) 'ua.' | BotKözl. 41: 114: *sárga tinoru* (Gyöngyös) 'ua.' | TermtudKözl. 31: 145: *tinórrú* (Debrecen) 'ua.'; 146: *tinorgomba* (Veszprém) 'Tricholoma gambosum' | Kótyuk 91: *tinóragomba* (Kárpátalja, Rát) 'Leccinum scabrum'. Az összetett szó *tinó-* előtagja névátvitel eredménye. A tudományos *Bovinus* elnevezésben ugyanis a *tehén* állatnév szerepel, a latin *bos*, gen. *bovis*, mely a görög *bousz* szóval rokon. Az artepitheton a gomba húsának vajszerű anyagára és színére utal (a vaj alapanyaga a *lac bovinum* 'tehéntej'). A ma használatos *tinóru gomba* elnevezés a *tinóorrú gomba* folytatója, elhomályosult összetétel. Eredetileg *tinóorr* volt, ebből összevonással jött létre a *tinor*. A gombát húsos, gömbölyded alakjáról nevezték el Gregor szerint (NyTudÉrt. 80: 29), mivel hasonlít a fiatal tinó, illetve borjú orrához. (A Gomphidius glutinosus gomba német neve egyébként szintén a tehén pófájához való hasonlítás alapján jött létre: *Kuhmaul* (Pilz 48), azaz 'tehénpofa'.) A *boletus* a régi rómaiak legfontosabb étkezési gombája volt (Plinius 22: 92; Seneca: Epist. 95: 25). A szó a görög *bolétesz, bolítez* 'Amanita caesarea' (Genaust 102) gombanévvel rokonítható.

tinótort *J. Boletus bulbosus* (Nsz. 311). R. 1863: N. *tinótort* (Székelyföld) 'gomba neme' (Kriza: Vadrózsák Tsz.). N. MTsz. ua. (Udvarhely m.) 'pöfeteg gomba', *tinórka-gomba* (Szabolcs m. Besenyőd). Ha ezt a gömbölyű gombát eltiporják, összetapossák, a tetején lévő kis nyíláson kiáradnak a spórák [innen ered *porgomba* (Brassó m. Tatrang; Nyr. 38: 379), *füstölő* (Szalonta; MNy. 13: 126) neve], „gyöngye pöf hangot adva” (CzF). A *pöfeteg gomba* elnevezés igen régi [1578: Herbarium 28: *poefeteg-gomba*, 1584: NomPann.: *pöfeteg*, 1590: SzikszF.: *poeffedek*, 1838: *pöfeteg-gomba* (Tsz)]; ám ma is használatos. Ugyanígy hangutánzó elnevezés a *bábafing-gomba* (Pallas), a *lófing* és *pöfing* (Tordán; Nyr. 42: 11) is. Szalontán *lúfing* és *bikafing* ismeretes (MNy. 13: 126). A *tinótort* jelentése is csak így magyarázható, vö. *tortyog* 'szortyog' Balaton melléke, *tortyan* 'buggyan' Háromszék m., *trottyos* 'fingós' Szentes, *trotty* Bács-Bodrog m., *tritty-trotty* 'fing' Debrecen (MTsz.).

nyűfű *J. 1. Thlaspi arvense* = mezei tarsóka; N. Vas m.: *Potentilla argentea* (MNöv. 139). R. 1783: ua. (NclB. 393), 1843: ua. (Bugát 314), 1911: ua. (Nsz 214), 1925: ua. (Hgy. 2: 268). A palackféregfű, csimaszfű, poloskafű társneve. A névadás szemléleti háttere szintén a jelölt növény büdös szaga. Román neve R. (1781) *burjane jermelui* (NclB. 393).

nyúmaszlag R. 1896: ua. 'Helminthia fuss.' (Pallas 13: 319). Az elnevezés onnan ered, hogy a növényt régen féreg ellen használták. Mérges növény voltára utal az összetételét utótagja is. A *maszlag* (a szó első előfordulása 1545: „intoxiant multos cum veneno vel cum aliqua *maszlag*” TESz. 2: 858) jelentése 'méreg; mérgezett étel'. Számos nyelvben meglévő vándorszó, mindben mérges növényeket, vagy mámorító növényi kivonatot jelöl. A végső forrás az arab *mašlūk* 'maszlag' (uo.). A tudományos latin nemi névben is a 'bélféreg, orsógiliszta' jelentésű görög *hélmissz*, *hélminsz*, gen. *hélminthosz* szót találjuk.

nyüölőfű J. Polygonum hydropiper (Nyr. 85: 213). R. XVIII. sz.: N. *nyüölőfű* 'Persicaria' (uo.), 1841: *nyüölő fű* (Barra: Növénytan 378). Minden bizonnyal ugyanaz a névadási szemlélet háttere, mint az előző név esetében. A növény hasonneve a régi (XVIII. sz.) *kukachajtófű* (Nyr. 85: 213).

oroszlánfark J. Leonotis leonurus (P. 193). R. 1896: ua. 'gyöngyhím' (Pallas 13: 494), 1911: ua. 'Leonorus' (Nsz. 220), 1966: ua. 'Leonorus cardiaca = szúrós gyöngyajak' (MNöv. 141). A magyar *oroszlánfark* név alakfestő, a latin *leonurus* (< görög *leon* 'oroszlán'; *oura* 'fark') faji név tükörfordítása, akár a német *Löwenschwanz*, flamand *leeuwenstaart*, dán *løverumpe*, francia *queue de léon*, olasz *coda di leona* (Mollay E.: Növénynevek Melius Herbariumában. 89). A növény magtartó tokja hasonló az oroszlán farkához. De hasonlítják az oroszlán füléhez is a Leonotis leonurust: **oroszlánfűl** (MNöv. 141). Az egzotikus növény szintén latinból fordított neve. A *Leonotis* nemi elnevezés ugyanis a görög *léon*, gen. *léontosz* 'oroszlán' és az *oúsz*, gen. *otósz* 'fűl' szavakkal függ össze. A növény bolyhosan szőrös, nagy bíborszínű virágaira utal. Az oroszlánfark gyöngynövény. Angol nevét – *motherwort* (azaz anyafű) – az anyaméhet nyugtató hatásáért kapta. Enyhít a vajúdas fájdalmain is.

oroszlánfog J. Leonodon (P. 193). R. 1578: *oro /zlanfog* 'Hieracium' (Herbarium 75a), 1783: *oroszlán-fog-fű* 'Leontodon taraxacum' (NclB. 410), 1807: ua. (MFüvK. 446), 1808–13: *oroszlánfog* (Pethe F.: Pallérozott... 229), 1833: *oroszlány-fog* (Dankovszky 707), 1835: *oroszlány-fog fű* 'ua.' (Kassai 4: 40), 1841: *oroszlánfog* 'ua.' (Barra: Növénytan 241), 1843: *oroszlánfogfű* 'ua.' (Bugát 320), 1866: *oroszlánfog* 'ua.' (CzF. 4: 1086), 1869: ua. (Math. és TermTudKözl. 6: 208), 1873: ua. (Ballagi 2: 368), 1879: *oroszlánfogfű* (Nyr. 8: 415), 1896: *oroszlánfog* 'ua.' (Pallas 13: 494), 1911: ua. (Nsz. 219), 1951: ua. (Soó 715). N. MVN. 157: *arszlánfog* 'Leontodon danubialis' | Gyógyn. 17: *oroszlánfog* (Csíkszereda) 'Taraxacum officinale'. Ez a sárga virágú, réti fű öblösen fogazott leveleiről kapta előkelő nevét. A nemzetség tudományos és magyar neve is a szeldelt levél szárnyaltan osztott vagy durván fűrészes, fogazott szélén alapul. Német *Löwenzahn* 'ua.' (Dankovszky 707, Lwb. K2010) és francia R. (1783) *dent de lion* (NclB. 410), *liondenti* (FMF. 485) elnevezése szintén tükörszó. Ezek is fordítással a latin elnevezésből valók, mely a görög *Leóntodon* (< *léon* 'oroszlán'; *odousz*, *odóntosz* 'fog') szóra vezethető vissza. Azonos a névadás szemléleti alapja a növény egyik hasonnevénél, a *dárdafogú apárka* (MVN. 157) elnevezésnél. Hívják *barátfejfű*nek (uo.) is, ennek már Veszelszki megadta a magyarázatát: „nagy sárga virága van, mely ha megéri, a szél elkapván, kopaszon marad a helye, mint a barát feje”.

oroszlánfű J. Taraxacum officinale (Gyógyn. 17). A gyermekláncfű etnobotanikai elnevezése Csíkszereda környékén.

oroszlángomba R. 1896: ua. 'Terfezia leonis' (Pallas 13: 494). Az oroszlán névvel alkotott gombanevünk a német *Löwentrüffel* 'ua.' (Genaust 635) mintájára keletkezett. Latin elnevezésében is szerepel az oroszlán állatnév.

oroszlánhaj J. Stipa capillata (MNöv. 113). R. 1894: N. *oroszlánhaj* /Balaton vidéke/ 'Stipa capillata' (FöldrKözl. 22: 74), 1911: *oroszlánhaj* (Nsz. 220). Az oroszlánhaj tudományos neve a kunkorgó *árvallánhaj*, a növény a puszták, a természetlen, köves, kopár helyek érdekes füve, a cserkészkalapok díszjele. Először Lencsés György kézirat orvostanikai munkájában (Ars Medica, 1570 k.), Calepinus szótárában (1585) és Szikszai Fabricius Balázs sárospataki tanár 1590-ben megjelent Nomenclaturájában bukkan föl: *arua leány haia* néven. A görögök *adianton*, a rómaiak *capillus veneris*, azaz *Vénuszhaj* nevű növényénél valószínűleg Szikszai Fabricius Balázs, akinek Nomenclaturája már jóval megjelenése előtt kéziratban, másolatban közkezen forgott, volt a régi név ma-

gyar átültetője. Alighanem azért fordította *árvalányhaj*nak a *Vénuszhaj*ként ismert páfrány ókori latin nevét, mert az *árvalány* Venus papnőinek volt akkoriban falusi gúnyneve. Az oroszlánhaj egyéb társnevei közül a *hajfű* (Nsz. i. h.), *hajka*, *lányhaj* (MNöv. 24) is a szárra utaló alakfestő név. Már az ókorban is hasonló szemléletű neve volt. A *Stipa* nemzetségnév (< görög *sztype*) 'kóc' jelentésű. A latin *capillata* fajnév (< *capillus* 'haj') szintén 'hajjas, hajjal benőtt' jelentésű. A növény német neve is *Büschelhaar* (Geanust 124), azaz 'hajcsomó', *Frauenhaarfarn*, azaz 'női haj páfrány', *Venus-haar*, azaz 'Vénuszhaj' (PbF. 66).

oroszlánszáj J. Anthirrhinum majus (Surányi 259). R. 1664: *oroszlán fűj* (Pozsoni kert 74), 1807: *oroszlánszáj 'ua.'* (MFüvK. 362), 1835: *oroszlányszájú virág 'borjúorrú fű'* (Kassai 4: 40), 1843: *oroszlánszáj 'Antirrhinum majus'* (Bugát 320), 1862: ua. (CzF. 1: 744), 1873: ua. 'növény a pintyök közül' (Ballagi 2: 368), 1896: ua. (Pallas 13: 494), 1903: ua. 'Aconitum napellus' (MVN. 109), 1910: *oroszlánszájú virág, oroszlánszáj 'Antirrhinum majus'* (MNY. 6: 39), 1911: *oroszlánszáj 'ua.'* (Nsz. 220). N. NyIrK. 1: 154: *oroszlánszáj* (Szilágyság: Selymesilova, Zilah, Zsibó; Éradony; Bihar: Solyom) 'Antirrhinum majus' | SzegFüz. 2: 67: ua. (Szucság) | NövKözl 2:22: ua. 'Aconitum napellus' (Szucsák, Kolozs m.) | MNY. 4: 33: ua. (Réty) 'Linaria intermedia', ua. (Hétfalu) 'Antirrhinum majus, titogató' | FöldrKözl. 22:67: *oroszlányszáj* (Balaton mell.) 'ua.' | NyIrK. 34: 29: *oroszlánszáj, tátinkó oroszlány* (Erdély). Egy régi latin monda szerint a virág úgy keletkezett, hogy Herkulest, aki a nemeai oroszlánt barlangjában megfojtotta, Flóra, a virágok istennője megkoszorúzta. Ehhez új virágot teremtett, mégpedig olyant, amely hasonlít a szörnyű vadállat pofájához. A latin *Antirrhinum* (< görög *anti* 'ellen', de helyenként 'hasonlatos', illetve a *rhisz*, gen. *rhinosz* 'orr') nemzetségnév jelentése 'orszerű, orrhoz hasonló'. Az *oroszlánszáj* név magyarázata az, hogy a növény virága a két oldalán összenyomva feltárul. Mint Lippay írta: „olylan a virágja, mint az oroszlának szája: ha meg nyomítyak, meg nyílik...” (Pozsoni kert 75). Erre a tulajdonságára vonatkozik erdélyi *tátintó* (Horváth 506: Magyarózd), *tátogató* (MNYj. 12: 177: Balmazújváros), *szájoka* (uo. 9: 180: Erdély, Lózsád), *tátogó* (NyF. 56: 30: Hajdú vm) és több egyéb társneve is; vö. *medveszáj*, *tátika*, *tátikavirág* (MNöv. 141), *szamárszáj*, *libaszáj*, *tátocájú virág*, *tátotszáj* (NyIrK. 34: 29), *tátinca* (Natter 41). Hasonló hangzású, ám mégsem idetartozó a növény népnyelvi *táltos*, *tátos* elnevezése, mert az oroszlánszáj valamikor varázsnövény hírében állott, számos hiedelem olvasható róla Matthiolusnál. Csapónál stb. Az *oroszlánszáj* idegen nyelvi megfelelői közül vö. orosz *lviniuj zjov* (tlk. 'oroszlántorok') 'Antirrhinum' (MO. 540), szerbhorvát *lavlja njuška* 'oroszlánszáj' (Palich E.: Magyar–szerbhorvát kézikötő. Bp., 1968: 697), német *Löwenmaul*, román *gura leului* 'ua.' (Weeds 140). Az 'Antirrhinum sempervirens' növény latin fajnevének megfelelője az *örökzöld oroszlánszáj* és a német *immergrünes Löwenmaul*, hasonló a francia *mufler toujous vert* (AFE. 86) is.

oroszlántalp J. Alchemilla (MNöv. 146). R. 1706: *oroszlány láb 'ua.'*; orosz fű' (PPNomH.), 1762: *oroszlán talp fű 'ua.'* (PP. 949), 1775: ua. (Csapó 208), 1783: *oroszlán-talpu-fű 'ua.'* (NclB.), 1794: ua. (Rác S.: A borbélyi tanításoknak 265), 1832: *oroszlány talpú-fű 'ua.'* (Kreszn. 2: 96), 1833: ua. (Dankovszky 707), 1835: *oroszlány-talp fű 'ua.'* (Kassai 4: 40), 1843: *oroszlántalpfű 'ua.'* (Bugát 320), 1867: ua. (CzF. 4: 1087), 1873: ua. (Ballagi 2: 368), 1903: ua. és *oroszfű 'ua.'* (MVN. 28), 1911: *oroszlántalpfű 'ua.'* (Nsz. 220). A névadás a növény levelével függ össze. A palástfű levelei sziv alakúak, kerekdedek, lekerekített karéjúak. Egyéb hasonló is erre utal: *farkastalp* (MNöv. 147). Az *oroszlántalp* német megfelelője a R. (1783) *Löwenfuss*, *Löwentapp* (NclB. 332), olasz R. (1775) *Pie de Leone*, francia *Pied de Lyon* 'Alchimilla' (Csapó 209). A növény korábbi latin tudományos neve is az 'oroszlánláb' jelentésű *Leontopodium* (pl. Csapónál i. h.); már Pliniusnál olvasható a latin *leontopodium*=*leontopetalon* növénynév, mely a görög Dioszkuridész *leontopodium* (< görög *léon* 'oroszlán' és *pódion* 'lábacská') botanikai terminusának átvétele. Az ókori nevet először Andreas Matthiolus elevenítette fel 1569-ben megjelent növénytan művében. Az Alchemilla hasonlóan az **oroszlánláb** (MNöv. 146) R. 1903: ua. (MVN. 28), 1911: ua. (Nsz. 220). További társneve a *palástfű*, *Boldogasszony palástja* (MNöv. i. h.; R. 1775: *Bóldog-Asszony palástja* (Csapó 208), 1911: Nsz. 225, illetve 38)), mely a növény német *Frauenmantel* (Geanust 49) nevével függ össze.

A NEM KÖZISMERT RÖVIDÍTÉSEK FELOLDÁSA

- Andrásfalvy = Andrásfalvy Bertalan: *Duna menti gyümölcsöskertek*. MTA. Dunántúli Tud. Int. Évk. 1963. 53.
- Ars Medica = Lencsés György: *Ars Medica*. Kézirat orvostanikai mű. 1570 k.
- Bakos = Bakos Ferenc: *A magyar szókészlet román elemei*. Budapest, 1982.
- Dankovszky = Dankovszky, G.: *Magyaricae linguae lexicon critico-etymologicum*. Pozsony, 1833.
- DRM. = *Dicționar romin-maghiar*. Bukarest, 1964.
- FMF. = Sajó Endre: *Francia–magyar mezőgazdasági szakszótár*. Budapest, 1987.
- FungPann. = C. Clusius: *Fungorum in Pannoniis observatorum brevis Historia*. 1601.
- Gáti = Gáti István: *Természet története, melyet a' gyenge elmék kedvéért készített*. Sziget, 1792.
- Genaust = H. Genaust: *Etimologisches Wörterbuch*. Basel–Boston–Berlin, 1966.
- Gyógyn. = Kovács Levente: *Gyógynövény zsebkönyv*. Csíkszereda, 1996.
- Herbarium = Melius Juhász Péter: *Herbarium a faknac fveknec nevekről, természetekről és haßnairol*. Kolozsvár, 1578.
- HGy. = Magyary-Kossa Gyula: *Hazai gyógynövények*. Budapest, 1925.
- Horváth = Horváth S.: *Szőlőgazdák könyve*. Budapest, 1898.
- Kitaibel = Priszter Szaniszló: *Magyar növénynevek Kitaibel Pál útnaplóiban* (OrvTörtKözl. 1984: 3/4).
- Kovács = Kovács Antal: *„Járok-kelek gyöngyharmaton”*. Mosonmagyaróvár, 1987.
- Kótyuk = Kótyuk István: *Népi növényismeret és növénytan szókincs Ráton*. Ungvár–Budapest, 1993.
- Kreszn. = Kresznerics Ferenc: *Magyar szótár gyökérrenddel és dédkozattal*. Buda, 1831–2.
- Kubinyi = Kubinyi Ágoston: *Magyarországi mérges növények*. Buda, 1842.
- LWb. = *Landwirtschaftliches Wörterbuch in acht Sprachen. I–II*. Prága, 1970.
- M. = H. Marzell: *Alphabetisches Verzeichnis der deutschen Pflanzennamen*. Leipzig, 1957.
- Márton = Márton József magyar–német szótárai. 1800 és 1807.
- MF. = Jávorka Sándor: *Magyar flóra*. Budapest, 1924–1925.
- MFüvK. = Diószegi S.–Fazekas M.: *Magyar Fűvészkönyv*. Debrecen, 1807.
- MNöv. = Csapody V.–Priszter Sz.: *Magyar növénynevek szótára*. Budapest, 1966.
- MO. = Magyar Beck Vladimir: *Magyar-orosz mezőgazdasági szótár*. Budapest, 1953.
- MoK. = *Magyarország kultúrflórája*. Budapest, 1959.
- Műsz. = Kovács Mihály: *Háromnyelvű fejtő műszótár*. Buda, 1845.
- MVN. = Hoffman K.–Wagner J.: *Magyarország virágos növényei*. Budapest, 1903.
- Natter = Natter-Nád Miksa: *Virágos könyv*. Budapest, 1939.
- NclB. = Benkő József: *Nomenclatura botanica*. (in Magyar Könyvtár I.) Pozsony, 1783.
- NomPann. = C. Clusius: *Stirpium nomenclator pannonicus*. Antverpia, 1584.
- Nsz. = Cserey Adolf: *Növényiszótár*. Budapest, 1911.
- NyIrK. = *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*. Kolozsvár, 1957–.
- P. = Priszter Szaniszló: *Növényneveink*. Budapest, 1998.
- PbF. = R. Schubert–G. Wagner: *Pflanzennamen und botanische Fachwörter*. Leipzig, 1988.
- Péntek–Szabó = Péntek J.–Szabó A.: *Ember és növényvilág*. Bukarest, 1985.
- Phytogicon = Molnár János: *Phytogicon*. Buda, 1780.
- Posoni kert = Lippay János: *Posoni kert*. Nagyszombat – Bécs, 1664.
- RKsz. = Márton Gy. – Péntek J. – Vöő I.: *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai*. Bukarest, 1977.
- Soó = Soó Rezső: *A magyar növényvilág kézikönyve*. Budapest, 1951.
- Surányi = Surányi Dezső: *Kerti növények regénye*. Budapest, 1985.
- SzegFüz. = *Szegedi Füzetek*. Szeged, 1934–36.
- Term. = *A Természet*. Budapest, 1898–1944.
- Uránia = *Uránia – Növényvilág I–II. Magasabbrendű növények*. Budapest, 1974–76.
- Veszelszki = Veszelszki Antal: *A' növény-plánták' országából való erdei, és mezei gyűjtemény*. Pesh, 1798.
- Weeds = Williams, G. – Hunyadi K.: *Dictionary of Weeds of Eastern Europe*. Budapest, 1987.